

איסור הנאה בהשתלת איברים

א. אד' השתלת שיניים שלפעמים צריך להשתיל אבקת עצם ולפעמים עושים מבעלי חיים ולפעמים צריך דווקא אבקת עצם אדם. וזה נוגע גם לכל השתלה ממת בזמן שאינו פקוח נפש.

והנה בשו"ע יו"ד סי' שמ"ט כ' מת אסור בהנאה בין ישראל בין גוי, ומקורו הביא בבדק הבית משו"ת הרשב"א ח"א סי' שס"ה, אבל בנקודות הכסף כ' שבתו ב"ק דף י' ע"א מבואר שגוי מותר בהנאה, ע"ש בתו' שהק' שגבי בור יש מיעוט שור ולא אדם, ולמ"ל קרא ותיפ"ל שהרי שור פסולי המקודשין שנפל לבור פטור עליו דילפי

והמת יהיה לו מי שהמת שלו לאפוקי פסולי המוקדשים, וא"כ ה"נ יש למעט אדם שהרי מת אסור בהניאה, ותי' דנפ"מ לגוי

שקנוי לישראל שמותר בהנאה. וגם בביאור הגר"א הביא כן מהרשב"א בב"ק ט' ב' שתי' כן על קו' ה"ל, והאריך

הגר"א להוכיח שמותר בהנאה והוכיח כן מירושלמי

בשבת, וכן מסקנת המל"מ בפ"ד מהל' אבל

מכח ד' הירושלמי. וכן מבואר גם ברמב"ן

שבת צ"ד ב'. ובפמ"ג סי' ע"ט העתיק ד'

השו"ע שמת נכרי אסור, ועי' בשו"ת פרי

תבואה סי' כ"ה שכי' שכלל מסור בידיו

מהגאון בעל תו' יו"ט ומב"ח כ' שכל מקום

שאינן הכרע בש"ס שלנו ומפורש בירושלמי

חלילה לנטות בד' הירושלמי, וע"כ כ' שכיון

שלא הוזכר בבבלי לענין מת גוי ובירושלמי

מוכח שמת גוי מותר בהנאה הכי קימ"ל (ומקצת התשו' לענין גוי

שנפל לבאר מים ומת שם אם מותר לשתות מן המים

הובאה בפתחי תשובה סי' ק"ה).

ובאמת שבשו"ת הרשב"א שהוא מקור השו"ע אין

הכרח שאוסר, שהשואל שם נקט שגוי מותר,

והרשב"א הק' עליו מהיפוטא לאסור יין נסך וזבחי מתים

ואם יש מת שמותר מנ"ל לאסור, ותי' הרשב"א דא"כ

הקישא למאי אתא, וכל מה שהביא בבדק הבית

מהרשב"א שאוסר הוא מכח קו' וס"ל שהתני הוא רק

לדחייו, וכ"כ במנל"מ, אבל כיון שבחי' הרשב"א לב"ק מבואר

להיתר א"כ י"ל שכך היא גם ד' הרשב"א בתשו' שתי' את הקו' ה"ל.

והנה בפתחי תשובה שם ס"ק א' כ' ועי' בתשו' אבן שהם סי' ל'

שהעלה דמת ישראל אסור בהנאה מה"ת אבל מת עובד כוכבים

אסור מדרבנן ומה"ט כתב שם באחד שחלה חולי שאב"ס ואמרו

הרופאים שיקח עצם ממת לצורך איזה רפואה או מתכריכי המת

דמותר ליקח עצם עובד כוכבים לזה כיון שאינו אלא מדרבנן ע"ש,

ולכא' לענין רפואת שיניים לא חשיב חולה, אבל לכא' מד' הירושלמי

שהביא הגר"א והמל"מ נ' שאין שום איסור בגוי.

והנה בגליון מהרש"א שהביא משבות יעקב שמש"כ התו' בב"ק שגוי

מותר בהנאה היינו רק גוי שקנוי לישראל אבל גוי סתם אסור, והביא

שבס' יד אליהו סימן סו השיג עליו, והנה ל' הרשב"א בב"ק ט' ב'

"אלא שיש לומר דאצטריך שור ולא אדם לאיפטורי נכרי הקנוי

לישראל שמותר בהנאה דלא ילפינן ממרים אלא בן ברית", ומשמע

שגוי נתמעט לא משום שקנוי לישראל אלא משום שאינו ובן ברית.

(ואגב בתו' שם נ' שגם עבד נתמעט והרי עבד הוא בן ברית כמבואר

בגיטין כ"ג וע"כ שלתו' אין למעט מי שאינו בן ברית אלא מי שאינו

ישראל, ועי' קצה"ח סי' ת"י, ויש להעיר שבמג"א סי' קפ"ט מבואר שמומר אינו בכלל בן ברית, ואם כוונת הרשב"א למעט דוקא בן ברית א"כ מת מומר יהא מותר בהנאה, ולפי תו' יהא אסור בהנאה שהרי הוא ישראל, וע"ש באבן העוזר סי' קפ"ט).

[וברמב"ם פ"ה מערכין ה"י האומר ראש עבד זה או לב חמור זה הקדש למזבח או שאמר ראשי הקדש למזבח אינו חייב אלא בדמי ראשו ורואין כמה ישוה אותו אבר אילו היה נמכר ויביא בדמיו קרבן, וכי הראב"ד וכי מה ישוה ראש אדם כאשר יסור ראשו ואפי' לכלבים אינו ראוי שהרי איסור הנאה כו', וכי בכס"מ אילו לא היה קשה אלא מעבד הוה מתרצינן דבעבד שלא קבל עליו מצות

עסקינן דגוי הוא ואינו אסור בהנאה אלא

ישראל דומיא דמרים אבל מדכלל

בהדיה ראש הקדש א"א לת' כן עכ"ל,

ומבואר בד' כס"מ שעבד אסור בהנאה

אבל גוי מותר וזה דלא כמ"ש בשו"ע,

ועי' מל"מ פ"ד מהל' אבל שעמנד בזה,

ועי' קצה"ח סי' ת"י.

וע"ש במל"מ שהק' מסנהדרין

י"ט ב' שדוד קידש במאה ערלות

פלשתים ודוד סבר הא חזי לכלבא

ושונרא ומבואר שמת גוי מותר

בהנאה, והנה בגדה נ"ה א' אי

דעור אדם טמא מדרבנן שמא

יעשה מעור של אביו שטיחין והק'

התו' דאין יעשה שטיחין והרי מת אסור

בהנאה, וכי התו' דטומאה חמירא

מאיסור וע"כ גזרו טומאה, ועוד תי'

התו' דעור מת אינו אסור בהנאה וע"כ

הוצרכו לגזור עליו טומאה, ועי' בתו'

זבחים ע"א ד"ה ובטריפה, ובתו' סנהדרין

דף מ"ח נקטו שעור אדם אסור בהנאה דלא גרע

מתכריכין, והנה לפ"ד הסוברים שעור אדם אינו

אסור בהנאה מה"ת ל"ק מערלות פלישתים דהוי

עור ואין אסור בהנאה].

ב. והנה יש לדון עוד בהשתילו אבר ממת בגוף של אדם

חי אם יש בזה טומאה, ובאמת שהוא טומאה בלועה שאינה מטמאה

כמבואר בחולין דף ע"א, אולם י"ל עוד דהנה דף ע' בן השונמית מהו

שיטמא ומסיק שמת מטמא ולא חי, והנה כמו כן דנו אם השתילו

אבר ממת באדם חי י"ל שאינו מטמא משום דמת מטמא וטלא חי.

ועד"ז י"ל דאטו בן השונמית יש בו איסור הנאה, אלא י"ל דכל איסור

מהנאה של מת הוא כשהוא מת ולא כשהוא חי, וא"כ י"ל שגם אבר

ממת שהשתילו בגוף של חי חשיב חי ואינו אסור בהנאה. ועי' בשו"ת

מנחת שלמה ח"ב סי' צ"ז שהביא סי' זו וכי שהם דברים נכונים, וע"ע

בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"א סי' כ"ט וסי' ל'.

ויש לדון שההשתלה עצמה שע"כ נעשה כחי וניתר בהנאה זה גופא

חשיבא להנאה, (וזכר לדבר מה שמבואר בכמה אחרונים דאף שאין

מבטלין איסור לכתחילה הוא דרבנן אבל מבטל איסור הנאה הביטול

עצמו חשיב הנאה, וכמבואר בחיו"ד סי' צ"ט ובישועות יעקב או"ח

סי' תרע"ז ובבית הלוי עה"ת בעניני חנוכה. אבל י"ל שמת אסור רק

כ"ז שהוא מת ולא כשהוא חי ולא חשיב שמתירו בהנאה, אלא כל איסורו הוא רק כל שאינו חי, וע"ש במנחת שלמה מש"כ בזה. ג. ויש לדון עוד שבתו' נדה נ"ה א' כ' לפי תי' א' שער אדם אינו אסור בהנאה כיון דאיסור הנאה במת ילפי' מעגלה ערופה ועגלה ערופה ילפי' מקדשים ועור קדשים מותר, ויל"ע שהרי בזבחים פ"ו א' שעצמות קדשים מותרות וא"כ יל"ע אם מה"ט י"ל שעצמות מת אינם אסורות מדאורייתא לפי תי' זה.

[נאמנם בשו"ת צמח צדק (הקדמון) כ' דלא קימ"ל כתי' זה שהרי הרי בכריתות דף ו' למדו איסור הנאה דעגלה ערופה מוערפו שם, וכבר הק' התו' בקדושין למה צריך ב' פסוקים, ותו' התו' דכפרה כתיב בה קדשים ילפי' לאסור ע"ע מחיים, וקרא דשם תהא קבורתה ילפי' לאסור עגלה לאחר עריפה, ונמצא שאחר מיתתה אין איסורה משום קדשים אלא מפסוק אחר, וא"כ אחר עריפה אין מקור להתיר עורה. וכן הק' גם בקרני ראם על התו' כאן. ונ' בד' התו' דמה דילפי' מוערפו שם אין זה ילפותא לאיסור חדש, אלא הילפותא שאיסור קדשים שהיה קודם לכן לא פקע בעת העריפה, דהנה בכריתות דף ו' אין לך דבר שנעשה מצותו ומועלין בו, חוץ מתרומת הדשן ועגלה ערופה ועל זה הביאו את הפסוק הנ"ל, ואם הוא איסור חדש שחל אחר עריפה, אין לזה שייכות לדין נעשה מצותו ומועלין בו, ומוכח דילפי' שאף שנעשה מצותו מ"מ נשאר בו האיסור הקודם וגם בשו"ת הרשב"א הנ"ל כ' כתי' זה. אבל בפ"ת הנ"ל נ' שגם עצם אסורה בהנאה.

ואמר ידי' הרה"ג ר' שמואל איזמן שבתו' ב"ק י' ע"א הק' למ"ל שור ולא אדם תיפול"ל ר' תיפול"ל שאין המת שלו שמת אסור בהנאה, ולענין שערות י"ל דלא חשיב והמת יהיה לו אבל אם העצמות מותרות שפיר י"ל דחשיב המת שלו, ומזה מוכח שעצמות המת אסורות.

שוב העירני בני הג"ר שרגא פייבל נ"י למכילתא דרשב"י פ' משפטים (שמות פכ"א כ"ח) גבי שור הנסקל "ולא יאכל את בשרו אין לי אלא בשרו מנין לרבות גידים ועצמות קרנים וטלפים כיוצא בבשר דין הוא הואיל וזה אסור בהנאה ועגלה ערופה אסורה בהנאה מה מצינו בעגלה ערופה עשה בה גידין ועצמות קרנים וטלפים כיוצא בבשר אף בזה נעשה בו גידין [עצמות] קרנים וטלפים כיוצא בבשר".

והנה מלבד מה שכי' לדון לענין ההשתלה עצמה, וגם יש לדון אם מותר למכור אבקת עצם אדם.

ד. באבנ"ז אהע"ז סי' של"ב שדן לענין שער אדם אם כשר לכרוך בו פרשיות תפילין שהרי בריש מס' סופרים הלכה למשה מסיני שיהיו נכתבין על בהמה טהורה ועל גבי חיה טהורה וכורכן בשערן, וכ"ה בשו"ע סוף סי' ל"ב ואין לומר דהל"מ דוקא בהמה וחיה שהרי גם עוף עורו כשר אלמא בהמה וחיה לאו דוקא חוץ מטמא, ולהרמב"ם שבשר אדם אסור מה"ת הרי אינו מן המותר בפ"ד ונסתפק להרמב"ן שבשר אדם אינו אסור מה"ת, וע"ש שמסיק לאסור כיון שסופו להיות מת ויהא אסור בהנאה לא חשיב מן המותר בפ"ד. והנה להסוברים שמת גוי מותר בהנאה יתחדש לפי אבנ"ז שלד' הסוברים שבשר אדם אינו אסור הרי ששער של ישראל פסול לכרוך פרשיות תפילין אבל שער של גוי יהיה כשר.

והנה שמעתי להסתפק אודות מעשה שהשתילו כליה של גוי בגופו של יהודי והכליה נקלטה בגופו, אחר זמן מת אותו יהודי והוציאו את הכליה הנ"ל מגופו האם אותה כליה מוטמאת באהל כדין אבר של ישראל או אינה מוטמאת כדין אבר של גוי.

נחל ארנון בשירת הים

על כן יאמר בספר מלחמת ד' את והב בסופה ואשד הנחלים ארנון כו' [כ"א י"ד] ופרש"י ואשד הנחלים ארנון כשם שמספרים בני ים סוף כך יש לספר בנסי נחל ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים כו', וצ"ב מתי מקיימים ד"ז לספר בניסי נחלי ארנון. ושמעתי מהג"ר אליהו דיסקין דהנה בשירת הים נאמר (שמות ט"ו ט"ז) עד יעבר עמך ד' עד יעבר עם זו קנית, ובתרגום עד דיעברון עמך ד' ית ארנונא, ונמצא שמעבר נחל ארנון נזכר בתוך שירת הים על נסי ים סוף.

וראיתי שהובא כן בשם מהר"ל ד' כע"ז ובזה ביאר את הפסוק על כן יאמר בספר מלחמת ד' שספר שמות הוא ספר מלחמות ד' שנאמר שם כי ד' נלחם להם במצרים וכן נאמר מלחמה לד' בעמלק וע"פ הנ"ל א"ש, (הובא בס' ליקוטים והערות מהרב וואלף על פ' חקת).

עוד שמעתי ממנו שבהלל נאמר בצאת ישראל ממצרים כו' ההרים רקדו כאלים ובפסויות מפרשים דקאי על מתן תורה, אבל יש מבארים (אולי בשם הגר"א) דקאי על נסי נחלי ארנון שההרים נעקרו ממקומם, ונמצא ג"כ שבזמן סיפור על נסי ים סוף שנאמר שם הים ראה וינוס מספרים גם על ההרים רקדו כאלים שזהו על נסי נחלי ארנון.

וני' עוד ע"פ הגמ' בברכות נ"ח א' לך ה' הגדולה זו מעשה בראשית, וכן הוא אומר עשה גדלות עד אין חקר, והגבורה זו יציאת מצרים, שנאמר וירא ישראל את ה' הגדולה וגו', והתפארת זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע, שנאמר וידם השמש וירח עמד וגו', והנצח זו מפלתה של רומי, וכן הוא אומר ויז נצחם על בגדי וגו', וההוד זו מלחמת נחלי ארנון, שנאמר על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה וגו', ונמצא שגם כאן מזכירים יציאת מצרים ופ' בגמ' דקאי על קריעת ים סוף וגם את מלחמת נחלי ארנון.

לצבא צבא

מצינו מקור לחתונות חצירות במשנה מפורשת במס' נדרים.

תשובה: נדרים מ"ח א' מעשה באחד בבית חורון שהיה אביו נודר הימנו הנאה, והיה משיא את בנו, ואמר לחברו חצר וסעודה נתונים הינן לפניך אלא כדי שיבא אבא ויאכל עמנו בסעודה. אמר אם שלי הם הרי הם מוקדשין לשמים.

רמב"ם הלכות פרה אדומה פרק ט ה"א כיצד מקדשין את המים באפר הפרה, נותן את המים שנתמלאו לשם מי חטאת בכלי ונותן אפר על פני המים כדי שיראה על פני המים, אף על פי שהיא חבית גדולה מלאה מים ומערב הכל, עכ"ל, ויש לחוד האם יש יותר מצוה ליתן יותר אפר.

תשובה: בתו' חולין קל"ז ב' ד"ה אלו, הביאו מירושלמי ריש פאה שהק' למה לא מנו בכלל אלו דברים שאין להם שיעור גם אפר פרה ועפר סוטה, ותו' "דלא חשיב במתני' אלא דברים דאי עביד טובא הוי מצוה אבל אין מחויב לעשות אלא כל שהוא".